

18.3.2009

Dnro 3115/4/07

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

NOTAAREIDEN ASEMA JA KANTELUINSTITUUTION MERKITYS

1

KANTELUT

A pyysi eduskunnan oikeusasiamiehelle 15.10.2007 osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan Joensuun käräjäoikeuden ja yleisemminkin yleisten tuomioistuinten menettelyjä notaarien työajan, vuosiloman, sairauspoissaolojen ja ylityökorvausten osalta. Kantelija piti menettelyä valtion virkamieslain 13 §:n 1 momentin vastaisena.

1) Notaareiden työajan osalta A totesi, että notaarit ovat työaikalain (605/1996) 2 §:n 3 momentin valtuutussäännöksen nojalla säädetyn valtion virkamiesten työaika-asetuksen (822/1996) nojalla työaikalain soveltamisalan ulkopuolella. Kantelija viittasi työaikalain (605/1996) 2 §:n 3 momentista esitöissä (HE 34/1996) lausuttuun siitä, että "[a]setusta säädettäessä on huolehdittava siitä, ettei virkamiesten ja viranhaltijoiden asema saa perusteettomasti poiketa työntekijöiden asemasta työaikasuojelun kannalta". Kantelija arvosteli sitä, että valtion virkamiesten työaika-asetuksessa ei ole kuitenkaan ainuttakaan säännöstä, joka turvaisi notaareiden aseman työaikasuojelun kannalta HE 34/1996 edellytetyin tavoin.

Kantelijan mukaan notaareilla on käytännössä työajan seurannan velvollisuudet mutta ei siitä johtuvia oikeuksia tai etuja. Notaareille kertyviä ylityötunteja ei hyvitetä ylityökorvauksin eikä ylimääräisenä vapaana.

2) Notaareiden vuosiloman osalta A kertoi, että osalle notaareista on annettu tiedoksi Itä-Suomen hovioikeuden käräjäoikeuksille lähettämä 13.9.2006 päivätty tiedote notaareiden lomista ja muista poissaoloista. Tiedotteen mukaan on laamannin harkinnassa, voidaanko notaarin katsoa pidetyistä vuosilomista huolimatta saavuttaneen riittäväksi katsottavan kokemuksen. A kertoi laamannin kertoneen haastattelussa notaarin vuosiloman olevan pituudeltaan käytännössä 12 päivää vuodessa. A katsoo, että mikäli notaari haluaa pitää normaalin 24 päivän mittaisen loman, voi tästä seurauksena olla se, että varatuomarin arvonimeä ei tulla myöntämään. An mukaan tällainen painostus loman pitämättä jättämiseen on vastoin valtion virkamieslain 13 §:n 1 momenttia.

Notaareiden sairauspoissaolojen osalta A kirjoitti, että jos notaari sairastaa vuoden aikana, vähennetään poissaolopäivät notaarin vuosilomaan kuuluvista lomapäivistä. Kantelija piti tätä valtion yleisen virka- ja työehtosopimuksen (14.10.2004) 10 §:ssä virkamiehen palkkauksesta sairausloman ajalta sovitun vastaisena.

Lisäkirjeessään 13.11.2007 A täsmensi notaareiden sairauspoissaoloista kirjoittamaansa siten, että asia koskeekin muita käräjäoikeuksia kuin Joensuuta, koska Joensuun käräjäoikeuden laamanni oli kantelijan mukaan ilmoittanut, että sairauspoissaoloja ei vähennetä notaarin vuosilomasta. Kantelija

viittasi Nuoret lakimiehet –lehdessä¹ 2/2007 s. 30 julkaistuihin kyselytutkimuksen tuloksiin, joiden valossa kuvattuja lainvastaisuuksia esiintyy eri käräjäoikeuksissa. Kantelijan mielestä Itä-Suomen hovioikeuden 13.9.2006 päivättyä tiedotetta notaareiden lomista ja muista poissaoloista tulisi tämentää notaarin vuosiloman ja sairauspoissaolojen vaikutuksesta varatuomarin arvonimen myöntämiselle.

3) Lisäksi A pyysi 13.11.2007 kirjoituksessaan oikeusasiamiestä tutkimaan Joensuun käräjäoikeuden laamanni B:n menettelyä kantelijan kanssa virkahuoneessaan 12.11.2007 käymässä puhutellussa. Kantelija kertoi joutuneensa laamannin puhutteluun oikeusasiamiehelle tekemänsä kantelun johdosta. A katsoi laamanni B:n menneen keskustelussa henkilökohtaisuuksiin ja olleen koko puhuttelun ajan kiihtyneessä ja vihaisessa mielentilassa. Kantelija mainitsi laamannin käyttäneen kantelun tekemisestä nimenomaisesti sanaa "selkäänpuukottaminen". Lisäksi A kertoi laamannin uhanneen häntä peitellysti, kun laamanni kantelijan mukaan kertoi asiasta koituvan Alle ikäviä jälkiseurauksia muun muassa tilanteessa, jos kantelijan tulevat työnantajat tiedustelevat laamannilta käsitystä A:sta. Laamanni oli kantelijan mukaan myös kertonut toivovansa, ettei Asta koskaan tule tuomaria ja kertoi katuvansa hänen hyväksymistään notaariksi. A kertoi loukkaantuneensa syvimmin siitä, mitä laamannin sanoi kantelijan urheilijataustasta: kantelijan mukaan laamanni B sanoi, että "oli hyvä etteivät sponsorini laittaneet rahaa tuommoiseen mieheen".

Oikeusasiamiehen kansliaan saapui lisäksi 9.11.2007 päivätty erään toisen käräjäoikeuden notaarin kantelu (Dnro 3482/4/07), jossa arvosteltiin oikeusministeriön ja Vaasan hovioikeuden menettelyjä käräjäoikeuksien notaarien vuosilomien ja muiden poissaolojen osalta. Mainittu kantelija viittasi lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen 7.9.2001 antamaan ratkaisuun dnro 1954/4/98.

2

SELVITYS

Pyysin kantelun johdosta oikeusministeriötä hankkimaan kaikkien hovioikeuksien lausunnot ja Joensuun käräjäoikeuden selvityksen muun muassa notaarien työaika-suojelun järjestämisestä, notaareiden vuosilomien määräytymisperusteista, varatuomarin arvonimen saamiseen liittyvästä hovioikeuksien käytännöistä ja mahdollisesta ohjeistuksesta sekä notaareiden sairauspoissaolojen suhteesta vuosiloma-aikaan.

Kantelijan täydennettyä kanteluaan 13.11.2007 täydensin selvitys- ja lausuntopyyntöäni 19.11.2007. Pyysin myös erikseen Itä-Suomen hovioikeudelta lausuntoa ja selvitystä siltä osin kuin A oli täydentänyt kanteluaan laamannin 12.11.2007 puhuttelua koskien.

Samalla pyysin oikeusministeriöltä selvitystä ja lausuntoa edellä mainitun toisen kantelukirjoituksen (dnro 3482/4/07) johdosta.

Oikeusministeriö toimitti minulle 7.1.2008 päivätyn lausuntonsa (OM 105/03/2007; OM 115/03/2007) ja siihen liittyvät kaikkien hovioikeuksien lausunnot. Lisäksi Itä-Suomen hovioikeus toimitti minulle 23.11.2007 päivätyn lausuntonsa sekä Joensuun käräjäoikeuden laamannin B:n 21.11.2007 päivätyn selvityksen.

Hovioikeuksista hankittiin tietoja puhelimitse vielä 11. ja 12.3.2009. Turun hovioikeudesta lisätietoja

¹ <http://www.nuoretlakimiehet.fi/lehdet/2-07.pdf>

saatiin myös sähköpostitse 11.3.2009.

3

RATKAISU

3.1 Notaareiden työaika ja vuosilomaoikeus

3.1.1

Oikeusohjeet

Työaikalain (605/1996) 2 §:n 3 momentin (1168/1998) mukaan asetuksella voidaan säätää, että lakia ei sovelleta virkamiehen tai viranhaltijan työhön, jossa toiminnan erityispiirteiden vuoksi työajan pituutta ei mitata tai määritellä ennalta taikka jossa virkamiehet tai viranhaltijat voivat itse päättää työajan pituudesta.

Mainitun valtuutussäännöksen nojalla annetun valtion virkamiesten työaika-asetuksen (822/1996) 1 §:n 2 kohdan mukaan työaikalakia ei sovelleta valtion virkamiehen työhön muun muassa tuomioistuimen jäsenen, esittelijän, kärjäviskaalin ja notaarin tehtävissä (361/1998).

Kärjäoikeuslain (581/1993) 15 §:n mukaan määräyksen notaariksi antaa laamannin esityksestä hovioikeus.

Kärjäoikeuslain 16 §:n mukaan notaarin tehtävät tulee järjestää siten, että hän perehtyy kärjäoikeuden toimintaan ja saa kokemusta tuomarintehtävistä.

Kärjäoikeusasetuksen (582/1993) 18 §:n 2 momentin mukaan laamannin tulee huolehtia siitä, että notaaria johdetaan, ohjataan ja valvotaan tehtävien suorittamisessa, sekä siitä, että hän saa monipuolisen ja kehittävän koulutuksen.

Kärjäoikeusasetuksen 18 §:n 3 momentin mukaan hovioikeus voi antaa tarkempia määräyksiä tuomioistuinharjoittelun sisällöstä.

Kärjäoikeusasetuksen 20 §:n 1 momentin mukaan hovioikeus voi myöntää hakemuksesta varatuomarin arvonimen harjoittelijalle, joka on toiminut notaarina yhden vuoden ajan ja sinä aikana hankkinut riittäväksi katsottavan kokemuksen asetuksessa säädetyistä tehtävistä. Pykälän 2 momentin mukaan hakemukseen on liitettävä laamannin antama todistus siitä, mitä tehtäviä notaari on suorittanut ja että hän on suorittanut loppuun kaikki hänelle uskotut tehtävät.

Hovioikeusasetuksen (211/1994) 9 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan hovioikeuden täysistunnossa ratkaistaan asiat, jotka koskevat varatuomarin arvonimen myöntämistä.

3.1.2

Selvitysten sisältö

Joensuun kärjäoikeuden laamanni B:n 13.11.2007 päivätty selvitys

Laamanni B kertoi, että Joensuun kärjäoikeudessa notaarit työskentelevät vuoden harjoitteluaikanaan ensimmäiset kuusi kuukautta kiinteistöosastolla, jolloin heidän työaikansa on 08.00–16.15 välinen aika. Koska kaikki kunakin työpäivänä tulleet kiinteistöasiat on kirjattava tietojärjestelmiin niiden

sisääntulopäivänä, notaarit saattavat silloin tällöin joutua olemaan töissä muutamia kymmeniä minuutteja yli virka-ajan, yleensä kuitenkin korkeintaan puoli tuntia. Harjoitteluaajan toisen puoliskon eli kuusi kuukautta notaarit työskentelevät lainkäyttöosastolla, jolloin heidän työaikansa päättyy melko säännöllisesti virka-ajan päättyessä. Lainkäyttöosastolla ei notaarien työssäolo-aikaa varsinaisesti seurata. Notaareissa on suuria eroja, joten jotkut valmistelevat lainkäyttö-osastolla istuntojaan pitempään kuin toiset, jolloin niin sanottuja ylityötunteja hitaammille saattaa tulla. Notaareiden istunto-päiville pyritään laittamaan juttuja määrällisesti siten, että istunnot päättyvät hyvissä ajoin ennen virka-ajan päättymistä. Notaarit istuvat käräjät pelkästään Joen-suussa.

Laamanni kertoi, että notaarit eivät kuulu työaikalain piiriin, joten he eivät ole oikeutettuja ylityökorvauksiin. Joensuun käräjäoikeudessa notaareiden lukumäärältään vähäiset niin sanotut ylityötunnit on hyvitetty notaareille siten, että he ovat halutessaan saaneet perjantaisin lähteä virkapaikalta puolelta päivin jos heillä on ollut esimerkiksi junalle lähtö tai muutoin lähtö matkalle Joensuun ulkopuolelle. Notaarit ovat vuosien varrella käyttäneetkin useasti kyseistä mahdollisuutta.

Ennen Itä-Suomen hovioikeuden 13.9.2006 antamia uusia ohjeita notaareiden vuosilomista ja muista poissaoloista Joensuun käräjäoikeudessa noudatettiin niin sanottua 12 päivän linjausta vuosilomien suhteen. Hovioikeuden annettua uudet ohjeet laamanni B kertoi käyneensä jokaisen notaarin kanssa heti notaarikauden alussa keskustelut vuosilomista ja tuoneensa esille sen, että käräjäoikeudessa on perinteisesti noudatettu 12 lomapäivän linjausta, mutta että uusien ohjeiden mukaan notaarilla on oikeus niin halutessaan myös 24 päivän mittaiseen vuosilomaan. B kiisti painostaneensa ketään pitämään vain 12 lomapäivää, vaan hän on jokaisen notaarin kanssa erikseen sopinut loman pituudesta ja sen ajankohdasta. Selvityksen mukaan erimielisyyksiä ei ole kenenkään kanssa ollut, ei myöskään A:n kanssa.

Laamanni B kertoi, että sairauslomapoissaoloja ei Joensuun käräjäoikeudessa ole koskaan yhdeltäkään notaareista vähennetty hänen vuosilomastaan.

Laamanni B oheisti seurantaraportin, josta ilmenevät A:n työssäoloajat. Bussiaikataulujen vuoksi A on omasta aloitteestaan tullut työpaikalle ennen kello 08.00 aamuisin, joista "työajan alituksista" hän ei ilmoituksensa mukaisesti pyydäkään erillisiä korvauksia. Kaikki A:n tähän päivään mennessä toimittamat istunnot ovat päättyneet hyvissä ajoin ennen virka-ajan päättymistä.

Laamanni B kertoi, että ennen kantelukirjelmänsä tekoa A ei millään tavalla ottanut asiaa puheeksi laamannin kanssa. Kantelu ja selvityspyyntö tulivat näin ollen laamannille täytenä yllätyksenä.

Laamanni B katsoi, että laamannina hän ei ole toiminut lainvastaisesti tai virheellisesti järjestäessään notaareiden työajat, työaikojen seurannan tai vuosilomien pituudet. Sinänsä olisi laamannin mukaan hyvä jos notaareiden työajasta ja mahdollisista ylityökorvauksista annettaisiin käräjäoikeuksille yhtenäiset ohjeet, jolloin välttyttäisiin joutavanpäiväisiltä "selkään puukottamisilta".

Itä-Suomen hovioikeuden lausunto

Itä-Suomen hovioikeus kertoi lausunnossaan, että se oli 27.2.1998 antanut piirinsä käräjäoikeuksille ohjeen käräjäoikeuksien notaarien lomista ja muista poissaoloista. Tuon ohjeen mukaan lomaa sai sisällyttää varatuomarin arvonimen myöntämisen edellytyksenä olevaan yhden vuoden pituiseen notaarikauteen enintään 12 arkipäivää. Ohjeen mukaan samalla tavoin kuin vuosilomaan suhtauduttiin muuhunkin poissaoloon, esimerkiksi sairaus-, äitiys-, isyys- ja vanhempainlomaan sekä virkavapautteen muun syyn perusteella; jos näiden ja vuosiloman vuoksi poissaolojen määrä oli vuoden

notaarina olleella suurempi kuin 12 arkipäivää, arvonimeä ei ohjeen mukaan yleensä myönnetty. Ohjeessa mainittiin vielä, että muutaman päivän poissaolo sairauden vuoksi voitiin tämän lisäksi kuitenkin hyväksyä, ainakin, jos se oli tapahtunut sen jälkeen kun asianomainen oli jo pitänyt vuosilomansa.

Itä-Suomen hovioikeus kumosi 13.9.2006 edellä mainitun 27.2.1998 antamansa ohjeen. Perusteena aiemman ohjeen kumoamiselle oli se, että notaareilla on sama oikeus vuosilomaan ja lain tai virkaehtosopimuksen mukaisesti virkavapauksiin kuin muillakin virkamiehillä. Tämä seikka on mainittu myös kirjeessä, jossa hovioikeus ilmoitti piirinsä käräjäoikeuksille aiemman ohjeen kumoamisesta (kirje on A:n kantelun liitteenä). Ohjeen kumoaminen tarkoittaa nimenomaan sitä, että aiemmassa ohjeessa ollut 12 päivän linjausta ei sovelleta Itä-Suomen hovioikeudessa harkittaessa varatuomarin arvonimen myöntämistä. Ohjeen kumoaminen tarkoittaa myös sitä, että aiemman ohjeen mukaan notaareiden sairauspoissaolojen vähentämistä vuosiloma-ajasta ei sovelleta Itä-Suomen hovioikeudessa harkittaessa varatuomarin arvonimen myöntämistä.

Itä-Suomen hovioikeus totesi, että notaareiden työaika-suojelun järjestäminen kuuluu käräjäoikeuksien laamannelle. Tähän viitataan hovioikeuden kirjeen toisen kappaleen alussa, kun siinä todetaan, että "(K)äräjäoikeuden laamanni päättää, miten notaareiden vuosilomien ja mahdollisten virkavapauksien kanssa menetellään ja arvioi niiden vaikutuksen tuomioistuinharjoitteluun kokonaisuudessaan."

Itä-Suomen hovioikeuden suorittamissa alaistensa käräjäoikeuksien tarkastuksissa, joissa keskustellaan myös notaareiden kanssa auskultoinnin järjestämisestä, ei ole ainakaan 13.9.2006 päivätyn kirjeen lähettämisen jälkeen tullut lausunnon mukaan esille kysymystä notaareiden työaika-suojelusta.

Hovioikeus kertoi, että se on 13.9.2006 jälkeen myöntänyt varatuomarin arvonimen hakijalle, joka oli yhden notaarivuoden aikana ollut vuosilomalla 24 pv ja virkavapaana 5 pv ja hakijalle, joka oli yhden notaarivuoden aikana ollut vuosilomalla 12 pv ja virkavapaalla 10 pv. Molemmat hakijat olivat auskultoineet Joensuun käräjäoikeudessa. Muut hakijat ovat olleet vuosilomalla ja virkavapaalla enintään 15 pv, ja monet hakijat eivät yhtäkään päivää.

Hovioikeus ei ole lausuntonsa mukaan hylännyt varatuomarin arvonimen saamista koskevaa hakemusta sitten 22.9.1986 tapahtuneen hylkäämisen. Käytäntöä ei näin ollen ole syntynyt siitä, millaisilla poissaolomäärillä Itä-Suomen hovioikeus hyväksyy varatuomarin arvonimen saamisen muuta kuin sen verran, että edellä todettu 29 päivän vuosiloma ja virkavapaus eivät olleet 24.4.2007 esteenä varatuomarin arvonimen myöntämiselle.

Vielä lausunnossa tuotiin esille, että Itä-Suomen hovioikeudessa ei ole voimassa mitään ohjeita siitä, kuinka paljon auskultantin on varatuomarin arvonimen saamiseksi suoritettava käräjäoikeuslaissa ja -asetuksessa tarkoitettuja tehtäviä. Tärkein kriteeri varatuomarin arvonimen myöntämiselle on laamannin arvio siitä, onko notaari tuomioistuinharjoittelunsa aikana hankkinut riittäväksi katsottavan kokemuksen käräjäoikeusasetuksessa säädetyissä tehtävissä. Tätä korostetaan myös kirjeessä 13.9.2006, josta nimenomaan on luettavissa, että tuollaisen varatuomarin arvonimeen oikeuttavan kokemuksen voi saavuttaa vuosilomasta ja mahdollisesti myönnettyistä virkavapauksista huolimatta. Hovioikeudenauskultantti A:n kantelussaan ilmaisema epäily siitä, että kirjeeseen tuolla sanamuodolla olisi sisällytetty sanaton painostus, on perusteeton.

Kanteluun oheistetussa Itä-Suomen hovioikeuden 13.9.2006 päivätystä kirjeestä (Nro 25) hovioi-

keuspiirinsä käräjäoikeuksille todetaan seuraavaa:

"Itä-Suomen hovioikeus on 27.2.1998 antanut piirinsä käräjäoikeuksille ohjeen käräjäoikeuksien notaarien lomista ja muista poissaoloista. Ohje kumotaan. Notaareilla on sama oikeus vuosilomaan ja lain tai virkaehtosopimuksen mukaisesti virkavapauksiin kuin muillakin virkamiehillä.

Käräjäoikeuden laamanni päättää, miten notaarien vuosilomien ja mahdollisten virkavapauksien kanssa menetellään ja arvioi niiden vaikutuksen tuomioistuinharjoitteluun kokonaisuudessaan. Laamanni arvioi myös sen, onko notaari tuomioistuinharjoittelunsa aikana vuosilomasta ja mahdollisista myönnettyistä virkavapauksista huolimatta hankkinut riittäväksi katsottavan kokemuksen käräjäoikeusasetuksessa säädetyissä tehtävissä. Arviointi tulee esittää notaarille annettavassa ja varatuomarin arvonimeä koskevaan hakemukseen liitettävässä laamannin todistuksessa. Todistuksessa tulee mainita, kuinka paljon notaari on pitänyt vuosilomaa sekä mahdollisten virkavapauksien ajat ja syyt. Mikäli vuosilomaa ei ole pidetty tai virkavapautta myönnetty, tästäkin tulee tehdä todistukseen merkintä."

Vaasan hovioikeuden lausunto

Vaasan hovioikeus kertoi lausunnossaan, että hovioikeuksien presidentit keskustelivat kokouksessaan 26.1.1998 siitä, kuinka paljon notaariaikaan voi sisältyä poissaoloja vuosiloman tai muun syyn vuoksi ilman, että poissaolo vaikuttaa varatuomarin arvonimen myöntämisedellytyksiin. Presidentit antoivat kokouksessaan asiasta suosituksen, jota hovioikeuden käsityksen mukaan noudatettiin kaikissa hovioikeuspiireissä. Yhden vuoden pituiseen notaarikauteen sai suosituksen mukaan sisältyä poissaoloja enintään 12 arkipäivää (arkilauantait mukaan lukien).

Vaasan hovioikeuden täysistunnon suosituksen perusteella antamasta ohjeesta tehtiin kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle. Eduskunnan oikeusasiamies totesi vastauksessaan kanteluun (7.9.2001 Dnro 1954/4/98), että notaarit joutuvat ohjeen perusteella tosiasiallisesti luopumaan heille virkamiehinä kuuluvasta täydestä lomaoikeudesta varmistukseksi varatuomarin arvonimen saamisen vuoden mittaisen harjoitteluajan jälkeen ja että notaareille tulee antaa aito valinnanvapaus sen suhteen, haluavatko he pitää heille valtion virkamiesten vuosilomasta annetun asetuksen mukaan kuuluvat lomapäivät vai tyytyä loman sijasta rahana maksettavaan lomakorvaukseen.

Hovioikeuksien presidentit ovat kokouksessaan 20.4.2006 jälleen käsitelleet varatuomarin arvonimen myöntämisedellytyksiä ja päättäneet, että notaarien vuosilomaoikeuden toteuttamisesta annetaan uusi ohje hovioikeuksille ja käräjäoikeuksille. Tällainen käräjäoikeuksille annettu ohje on nyt siis kantelun kohteena Itä-Suomen hovioikeuspiirissä. Vaasan hovioikeuspiirin osalta kantelu (3482/4/07) koskenee sitä, ettei uutta ohjetta ole annettu.

Vaasan hovioikeuspiirissä ei siis ole annettu erillistä ohjetta. Asia on kuitenkin ollut esillä keskustelukysymyksenä hovioikeuspiirin laamannikokouksissa. Keskustelujen perusteella voidaan todeta käytäntönä olevan, ettei 12 päivän suositusta noudateta hovioikeudessa eikä myöskään käräjäoikeuksissa. Notaareilla on oikeus pitää vuosilomalain mukainen vuosiloma eikä tämän loman pitäminen voi olla esteenä varatuomarin arvonimen saamiselle. Valintamahdollisuuden vuosiloman käytöstä tulee olla aitoa. Käräjäoikeuksien laamannien on järjestettävä tuomioistuinharjoittelu siten, että notaari kykenee hankkimaan tehtävissään riittävän kokemuksen, vaikka hän pitääkin täysimääräisesti vuosilomansa. Pitkäaikaisissa esimerkiksi sairauksista johtuvissa virkavapauksissa on erikseen harkittava, ehditäänkö varatuomarin arvon saavuttamiseksi riittävä kokemus hankkia vuoden notaarikautena.

Hovioikeus korosti Itä-Suomen hovioikeuden lausunnossa esitetyin tavoin, että notaarien työaika-

suojelun järjestäminen on kärjäoikeuden laamannin vastuulle kuuluva asia. Hovioikeus ei ole kärjäoikeuksiin kohdistuvassa valvontatoiminnassaan havainnut tässä huomautettavaa.

Rovaniemen hovioikeuden lausunto

Rovaniemen hovioikeus kertoi lausunnossaan, että se on täysistunnossaan 1.4.1996 hyväksynyt tuomioistuinharjoittelua ja varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevat ohjeet. Lisäksi Rovaniemen hovioikeus on hovioikeuksien presidenttien 26.1.1998 käymien keskustelujen jälkeen 13.3.1998 täysistunnossa vahvistanut ohjeet, joiden mukaan tuomioistuinharjoittelun luonne huomioon ottaen notaareille ei yleensä tulisi myöntää ansaittuja lomapäiviä, vaan heille tulisi suorittaa ainoastaan lomakorvaus. Jos notaarille oli myönnetty vuosilomaa, sitä sai sisältyä varatuomarin arvonimen myöntämisen edellytyksenä olevaan yhden vuoden pituiseen notaarikauteen enintään 12 arkipäivää. Laamannin todistuksesta tuli myös ilmetä, montako päivää hakija oli notaarikautensa aikana ollut poissa loman tai muun syyn vuoksi. Jos noita päiviä oli niin paljon, että asianomainen henkilö tosiasiassa oli hoitanut notaarin tehtäviä vähemmän kuin edellä mainitun normaalisti hyväksyttävän ajan 1 vuosi / 12 päivää, laamannin todistuksessa tuli lisäksi mainita poissaolojen syyt ja ajat.

Lausunnon mukaan edellä selostettu täysistunnon ohje kärjäoikeuksien notaarien vuosilomista ja muista poissaoloista kumottiin täysistunnossa 30.10.2006. Sitä ennen asiasta oli keskusteltu Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton (7.9.2001 Dnro 1954/4/98) pohjalta Rovaniemen hovioikeuspiirin kärjäoikeuksien laamannien tapaamisessa 16.9.2006, jolloin oli todettu, että hovioikeuden edellä mainitut ohjeet olivat ristiriidassa Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton kanssa ja että vuosiloman myöntämisestä päättää kärjäoikeuden laamanni keskusteltuaan sitä ennen notaarin kanssa. Varatuomarin arvonimi on myönnetty laamannin puoltavan lausunnon perusteella, kun harjoittelijan on katsottava hankkineen riittävän kokemuksen kärjäoikeusasetuksessa säädetyistä tehtävistä. Kärjäoikeuden laamanni viraston päällikkönä myöntää vuosilomat ja mahdolliset virkavapaudet ja arvioi niiden vaikutuksen tuomioistuinharjoitteluun.

Laamannin tulee kärjäoikeusasetuksen 18 §:n mukaisesti huolehtia siitä, että notaaria johdetaan, ohjataan ja valvotaan tehtävien suorittamisessa ja viraston päällikkö huolehtii myös työntekijöiden työaika-suojelusta.

Rovaniemen hovioikeuden kärjäoikeuslain 2 §:n 3 momentin nojalla tekemissä tarkastuksissa keskustellaan aina koko kärjäoikeuden henkilökunnan kanssa. Keskusteluissa kartoitetaan mahdollisia ongelmia ja niihin myös tarvittaessa tartutaan. Rovaniemen hovioikeuden tietoon ei ole tullut ongelmia notaarien vuosilomien ja virkavapauksien myöntämisessä.

Turun hovioikeuden lausunto

Lausuntonsa mukaan Turun hovioikeus on kysynyt selvityspyynnössä mainitut asiat hovioikeuspiirin jokaiselta kärjäoikeuden laamannilta. Jokainen kärjäoikeus vastasi kyselyyn. Lisäksi on haastateltu alioikeuksien tarkastajana toimivaa hovioikeudenviskaalia.

Lausunnon mukaan lähes poikkeuksetta notaarit työskentelevät virastojen aukioloaikana siten, että työaika ei ylitä virastojen aukioloaikaa.

Hovioikeus totesi, että jokainen virasto päättää itse, miten notaarien työaika käytännössä järjestetään. Saatujen vastausten mukaan työajan joustoa tapahtuu enemmänkin virastojen aukioloaikoja lyhyempään työaikaan. Kukaan laamanneista ei vastauksessaan viitannut siihen, että notaarit joutu-

sivat tekemään työtä yli virastojen aukioloajan.

Hovioikeuden tietoon ei ole tullut, että notaarien työajan osalta olisi syntynyt ongelmia. Hovioikeuden näkemyksen mukaan vastuu työaikanormien noudattamisesta on asianomaisella virastolla. Hovioikeus ei ole antanut käräjäoikeuksille ohjeita notaarien työajoista.

Turun hovioikeuden käräjäoikeuksille antaman ohjeen mukaan notaareille on annettava vuosilomäsäännösten mukainen loma tai sitä vastaava lomakorvaus. Loman pitäminen ei estä varatuomarin arvonimen saamista. Kaikissa hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa notaari saa virkaehtosopimuksen mukaisen loman tai lomakorvauksen halutessaan. Saadun tiedon mukaan hovioikeuden presidentti antoi kyseisen ohjeen suullisesti 17.5.2006 hovioikeuspiirin virastopäällikköpäivillä.

Hovioikeuspiirin laamannien kanssa on sovittu, että kukin laamanni arvioi muiden poissaolojen vaikutuksen varatuomarin arvonimen saamiseen. Varatuomarin arvonimen myöntäessään hovioikeus on luottanut siihen, että hakijalla on laamannin todistuksesta ilmenevä riittävä kokemus arvonimen myöntämiseksi.

Turun hovioikeus kertoi, että siellä ei ole hylätty yhtään varatuomarihakemusta. Jossain yksittäistapauksessa laamanni on saattanut pyytää pitkän poissaolon vuoksi notaarille lisämäärärahaa ministeriöstä, johon ministeriö on myös suostunut, ja näin jokainen notaari on saanut arvonimen.

Lopuksi Turun hovioikeus toi esille, että sairauspoissaoloja ei vähennetä vuosilomasta.

Helsingin hovioikeuden lausunto

Helsingin hovioikeus kertoi lausunnossaan, että se on viimeksi 8.5.1996 antanut ohjeen varatuomarin arvon myöntämisestä. Se annettiin juuri sen vuoksi, että nykyisessä käräjäoikeusasetuksen 20 §:ssä asetetaan pääpaino käräjäoikeuden laamannin todistukselle auskultoinnin menestyksellisestä suorittamisesta. Laamannin arvioon luotetaan ja sen pohjalta arvon myöntäminen ratkaistaan hovioikeuden täysistunnossa.

Mainitussa todistuksessa on yleensä maininta auskultantin loma- ja sairauspäivistä. Nytemmin vuosiloman on saanut pitää samoin kuin muut virkamiehet, joskin yleinen havainto on, että harva tuomioistuinharjoittelija käyttää koko lomaoikeutensa käräjäoikeudessa. Harkintaa ovat aiheuttaneet ainoastaan tapaukset, joissa henkilöä auskultointiaikana kohtaa sairaus, jonka johdosta hän joutuu olemaan poissa pidempään. Näissä tilanteissa on hovioikeuteen otettu yhteyttä käräjäoikeudesta jo harjoittelun kuluessa. Asiasta on keskusteltu ja kokonaispoissaolon ollessa huomattavan pitkä on sovittu auskultointiajan jatkamisesta tapauksesta riippuen. Neuvottelut ovat sujuneet hyvin ja asianomaiset henkilötkin ovat ymmärtäneet selkeästi sanotun määräaikaisen virkasuhteen harjoitteluluonteesta ja sen aiheuttamat vaatimukset. Laamannin on niin ikään voitava velvollisuudentuntoisesti vakuuttaa notaarin saaneen käräjäoikeusasetuksen 20 §:ssä kuvatun kokemuksen. Täten varmistetaan etukäteen siitä, että hovioikeudessa katsotaan voitavan hakemuksen todistuksineen saavuttua myöntää varatuomarin arvonimi.

Kouvolan hovioikeuden lausunto

Kouvolan hovioikeus kertoi lausunnossaan, että se on 29.10.2007 päivätyn eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyynnön johdosta kuullut kaikkia hovioikeuspiirin käräjäoikeuksia. Hovioikeus oheisti käräjäoikeuksien lausunnot sekä hovioikeuden 2.10.2006 antaman ohjeen

käräjäoikeuksien notaareiden vuosilomista ja muista poissaoloista.

Lausunnon mukaan tuomioistuimen lakimiehen työn luonteeseen kuuluu se, että asioita ei aina saada käsitellyksi virka-aikana. Tämä koskee myös notaareja. Myöskään ylityökorvausten maksamiseen ei ole perustetta. Käräjäoikeuden laamanni vastaa notaarien työmäärän ja työajan seurannasta. Kouvolan hovioikeus ei ole antanut ohjeita notaarien työajasta.

Kouvolan hovioikeuden 2.10.2006 antamassa ohjeessa on todettu, että käräjäoikeuksien notaarien osalta noudatetaan valtion virkamiesten vuosilomasäännöksiä. Se, että notaari pitää harjoitteluaikaanaan ne vuosilomapäivät, jotka hänelle valtion virkamiesten vuosilomasäännösten mukaan kuuluvat, ei ole este varatuomarin arvon myöntämiselle. Selvityksen mukaan hovioikeuspiirin käräjäoikeudet noudattavat annettua ohjetta.

Hovioikeuden 2.10.2006 antamassa ohjeessa on todettu, että muuhun poissaoloon, kuten sairaus-, äitiys-, isyys- ja vanhempainlomaan sekä virkavapauteen muun syyn perusteella suhtaudutaan periaatteessa samalla tavoin kuin vuosilomaan. Notaarilla on siis näihin oikeus samalla tavoin kuin muillakin valtion virkamiehillä. Kuitenkin, jos notaari on vuoden pituisena harjoitteluaikaanaan edellä mainituista syistä vuosilomansa lisäksi poissa virantoimituksesta enemmän kuin 12 päivää, auskultoinnissa ja sen arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, onko hän harjoitteluaikaanaan poissaolostaan huolimatta hankkinut käräjäoikeusasetuksen 20 §:n mukaisen, riittäväksi katsottavan kokemuksen käräjäoikeusasetuksessa säädetyissä tehtävissä. Tämä jää ensi vaiheessa käräjäoikeuden laamannin ja sen jälkeen hovioikeuden harkittavaksi. Tietynsuuruinen poissaolojen määrä ei siten automaattisesti merkitse varatuomarin arvonimen myöntämistä tai myöntämisen epäämistä. Olennaista varatuomarin arvonimen myöntämiselle on käräjäoikeusasetuksessa tarkoitetun kokemuksen saavuttaminen, jota hovioikeus arvioi laamannin antaman todistuksen perusteella.

Kouvolan hovioikeus totesi, että notaarien sairauspoissaoloja ei vähennetä vuosiloma-ajasta.

Oikeusministeriön lausunto

Notaarien työaika-suojelun osalta oikeusministeriö totesi, että se ei ole antanut käräjäoikeuksille ohjeita notaarien työajasta tai työajan seurannasta. Myöskään hovioikeudet eivät ole antaneet käräjäoikeuksille tällaisia ohjeita. Notaarien työajan järjestäminen, työajan mahdollinen seuranta ja työaika-suojelu kuuluvat hallinto-asioissa käräjäoikeuden päällikkönä toimivan laamannin tai hänen määräämänsä muun virkamiehen tehtäviin. Hovioikeuksien lausunnoista käy ilmi, että notaarien työaika koskevissa asioissa ei yleensä ole ollut ongelmia. Työajat on voitu järjestää joustavasti työtehtävien asianmukainen hoito ja myös notaarien työajan järjestämistä koskevat toiveet huomioon ottaen.

Oikeusministeriö totesi, että työtehtävien luonteen vuoksi työajan pituuden mittaaminen tai määrittäminen ennalta ei ole tuomioistuimen jäsenen, esittelijän, käräjäviskaalin ja notaarin tehtävissä mahdollista. Tuomioistuinlaitoksen palveluksessa erilaisissa lakimiestehtävissä työskentelevät henkilöt ovat tästä hyvin tietoisia.

Notaarien vuosilomien ja muiden poissaolojen osalta oikeusministeriö lausui, että jotkut hovioikeudet ovat antaneet käräjäoikeuksille ohjeita varatuomarin arvonimen myöntämisen edellytyksistä. Ohjeet ovat sisällöltään samansuuntaisia. Oikeusministeriöllä ei ole käräjäoikeuslakiin tai -asetukseen perustuvaa toimivaltaa antaa hovioikeuksille tai käräjäoikeuksille tuomioistuinharjoittelun sisältöä tai varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevia ohjeita.

Eduskunnan oikeusasiamiehen notaarin vuosilomaa koskevassa kanteluasiassa 7.9.2001 antaman vastauksen jälkeen notaarin vuosilomaa on Vaasan ja Kouvolan hovioikeuksien lausunnoista ilmenevin tavoin käsitelty hovioikeuksien presidenttien kokouksessa. Hovioikeuksien lausuntojen mukaan notaarit voivat halutessaan pitää heille kuuluvan vuosiloman ilman, että tällä on vaikutusta varatuomarin arvonimen myöntämiseen. Sama koskee myös muita notaarien poissaoloja edellyttäen, että notaari on harjoitteluaikanaan saanut laamannin ja hovioikeuden harkinnan mukaan riittäväksi katsottavan kokemuksen käräjäoikeusasetuksessa tarkoitetuista tehtävistä. Yleensä notaarin kanssa sovitaan tuomioistuinharjoittelun alussa siitä, haluaako hän pitää harjoitteluaikanaan vuosilomaa vai haluaako hän vuosilomaa vastaavan korvauksen. Selvitys- ja lausuntopyynnössä mainittua 12 päivän linjausta ei sovelleta. Notaarien sairauspoissaoloja ei vähennetä heidän vuosiloma-ajastaan.

Oikeusministeriö totesi, että Kokkolan käräjäoikeuden laamannin 5.12.2007 päiväystä selvityksestä voidaan päätellä, että notaarin poissaolojen osalta Kokkolan käräjäoikeudessa on ehkä ollut vielä syksyllä 2007 muusta maasta poikkeavaa käytäntöä. Asia on kuitenkin selvitetty 16.11.2007 pidetyssä Vaasan hovioikeuspiirin laamannien kokouksessa ja käytäntö on nyt yhtenäinen muiden käräjäoikeuksien kanssa.

Oikeusministeriö totesi, että se on 21.12.2007 asettanut työryhmän (OM002:00/2008) laatimaan ehdotuksen hallituksen esitykseksi tuomioistuinharjoittelun kehittämiseksi. Työryhmän tulee mietinnössään ottaa kantaa muun ohessa tuomioistuinharjoittelijoiden virkamiesoikeudelliseen asemaan ja heidän palvelussuhteensa ehtoihin.

Lopuksi oikeusministeriö kiinnitti huomiota siihen, että asianmukainen menettelytapa kantelujen kohteena olevien asioiden selvittämiseksi olisi sen näkemyksen mukaan ollut kantelijan ja laamannin välinen keskustelu ennen kantelujen tekemistä.

3.1.3

Kannanotto

Asian taustaa

Notaarin vuosiloman pituus ja muiden poissaolojen määrä tuomioistuinharjoittelun aikana on perinteisesti ollut käräjäoikeuden notaarille keskeinen tekijä muun muassa siksi, että edellytykset varatuomarin arvonimen saamiseksi vuoden mittaisen tuomioistuinharjoittelun aikana täytyisivät. Asiasta ei ole säädetty yksityiskohtaisesti. Käräjäoikeusasetuksen 20 §:ssä käytetään avointa termiä "riittäväksi katsottava kokemus".

Totean, että kantelija (samoin kuin edellä mainittu toisen kantelun tehnyt notaari) kiinnittää huomiota pitkälti samoihin seikkoihin kuin Suomen lakimiesyhdistys ry:n Tuomioistuinharjoittelun kehittämistyöryhmä vuoden 2005 mietinnössään. Tuomioistuinharjoittelun kehittämistyöryhmä havaitsi notaareiden oikeusasemassa useita epäkohtia.²

Tuomioistuinharjoittelun kehittämistä on pohdittu useasti aikaisemminkin. Selvityksiä on tehty muun muassa vuoden 1994 tuomarinuratoimikunnassa, vuoden 1998 tuomaritoimikunnassa, vuoden 2000 tuomarikoulutus-toimikunnan mietinnössä, vuoden 2002 tuomarikoulutustyöryhmän mietinnössä, tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean toimesta vuonna 2003 sekä tuomarikoulutustyöryhmä 2:n toimesta vuonna 2003.

2 http://www.lakimiesliitto.fi/instancedata/prime_product_yhdistys/lakimiesliitto/embeds/Tuomistharjkehit.pdf

Tuomioistuinharjoittelun kehittämistyöryhmän mietinnössä (2005) viitattiin hovioikeudenpresidenttien vuonna 1998 antamaan suositukseen notaareiden vuosilomista, sairauspoissaoloista, perhevapaista ja muista virkavapauksista. Mainitun suosituksen mukaan jos notaareille oli myönnetty vuosilomaa, sitä sai sisältyä varatuomarinvuorokauden myöntämisen edellytyksenä olevaan yhden vuoden pituiseen notaarikauteen enintään 12 arkipäivää (arkilauantait mukaan lukien). Suosituksen mukaan myös muuhun poissaoloon kuten sairaus-, äitiys-, isyys- ja vanhempainlomaan sekä virkavapauteen muun syyn perusteella tuli suhtautua samalla tavoin kuin vuosilomaan. Jos näiden ja vuosiloman vuoksi poissaolojen yhteenlaskettu määrä oli vuoden notaarina olleella suurempi kuin 12 arkipäivää, arvonimeä ei suosituksen mukaan tullut yleensä myöntää. Tuomioistuinharjoittelun kehittämistyöryhmän saamien tietojen mukaan notaarien poissaolojen suhteen noudatetut käytännöt olivat vaihdelleet käräjäoikeuksittain.

Vuonna 2004 tehdyssä notaaritutkimuksessa yli 75 % vastaajista ilmoitti, että heidän keskimääräinen päivittäinen työaikansa oli 8–10 tuntia. Tuomioistuinharjoittelun kehittämistyöryhmä asetti kysymyksenalaiseksi, onko työnantaja kaikissa tapauksissa noudattanut työturvallisuuslain asettamaa velvoitetta huolehtia henkilöstön turvallisuudesta ja terveydestä, jos notaarit joutuvat jatkuvasti työskentelemään yli työpäivien säädetyn ja virkaehtosopimuksissa sovitun säännöllisen työajan. Työryhmä katsoi, että notaarit tulee saattaa samanlaisen palvelussuhdeturvan piiriin kuin muukin valtioon virkasuhteessa oleva henkilöstö.

Notaarien asemaa selvitettiin tämän jälkeen Nuoret Lakimiehet ry:n kyselytutkimuksessa vuonna 2007. Tutkimuksen tuloksista on raportoitu yhdistyksen lehdessä (nro 2/2007: Työ ja palkka). Tutkimus toteutettiin lähettämällä jokaiseen Suomen 56 käräjäoikeuteen notaareille suunnattu kysely auskultoinnin sisällöstä ja muun muassa työsuhteen ehdoista. Kyselyyn vastasi puolet käräjäoikeuksista eli 28 käräjäoikeutta eri puolelta Suomea. Nuoret Lakimiehet -lehden (2/2007) s. 30 notaareiden poissaolosta kirjoitettiin seuraavasti:

"Kymmenessä käräjäoikeudessa lomaa saa pitää vuosilomalain mukaisesti, 11 käräjäoikeudessa 12 päivää ja muissakin noin kymmenen päivää. Ainoastaan yhdessä kyselyyn vastanneista käräjäoikeuksista notaari ei saa pitää lomaa lainkaan. Sairauspoissaolojen suhteen ongelmia kuitenkin edelleen esiintyy. Vaikka suurimmassa osassa vastanneista käräjäoikeuksista suhtaudutaan notaarien sairastamiseen ymmärtävästi, vähentävät sairaspäivät notaarin vuosilomaa noin kolmasosassa käräjäoikeuksista."

Edellä mainitun valossa voin pitää hyvinkin ymmärrettävänä, että tuomioistuinharjoittelua suorittava notaari, joka on mahdollisesti tällä tavoin informoitu käytäntöjen epäyhtenäisyydestä eri käräjäoikeuksissa, kokee oikeusasemansa epätyytyttäväksi ja haluaa asiaa selvitettävän kanteluteitse.

Oikeusasiamiehen aikaisempi kannanotto ja sen jälkeiset toimenpiteet

Notaareiden vuosilomaa koskevaa asiaa on selvitetty oikeusasiamiehen toimesta jo aikaisemmin. Oikeusasiamies Lehtimäki antoi 7.9.2001 vastauksen käräjäoikeuden notaarin vuosilomaa koskevaan kanteluun (dnro 1954/4/98). Oikeusasiamies katsoi, että notaarit ovat oikeutettuja valtion virkamiesten vuosilomasta annetun asetuksen mukaiseen vuosilomaan, mutta että he joutuvat tosiasiallisesti luopumaan heille virkamiehinä kuuluvasta täydestä lomaoikeudesta varmistaakseen varatuomarinvuorokauden saamisen vuoden mittaisen harjoitteluajan jälkeen. Tämä asetti heidät eriarvoiseen asemaan muiden valtion virkamiesten kanssa ilman virkamiesoikeudellisesti hyväksyttävää perustetta.

Oikeusasiamiehen pyydettyä oikeusministeriötä ilmoittamaan asiassa mahdollisesti tapahtuneesta

kehityksestä maaliskuun 2002 loppuun mennessä esitti oikeusministeriön oikeushallinto-osasto 2.1.2002 kaikille hovioikeuksille toimenpidepyynnön. Oikeusministeriön käsityksen mukaan ongelman ratkaisemiseksi oli eri vaihtoehtoja:

- a) kaikki tuomioistuinharjoittelua suorittavat pitävät loman yhden vuoden mittaisen harjoittelun aikana;
- b) kaikki pitävät loman, minkä johdosta harjoittelu-aikaa pidennetään vuosilomaa vastaavalla ajalla;
- c) ennen harjoittelun alkamista kysytään, pitääkö notaari loman, jolloin harjoittelu-aika on vastauksesta riippuen joko 12 kuukautta tai 13 kuukautta; tai
- d) jokin muu vaihtoehto.

Oikeusministeriö pyysi hovioikeuksia selvittämään eri ratkaisuvaihtoehtoja tilanteen korjaamiseksi ja tarpeellisia toimenpiteitä esimerkiksi tuomioistuinharjoittelua koskeviin ohjeisiin. Oikeusministeriö toivoi, että asiasta voitaisiin keskustella ja mahdollisesti sopia yhdenmukaista menettelytavoista helmi-maaliskuussa 2002 järjestettävässä hovioikeuksien presidenttien kokouksessa.

Oikeusministeriö ilmoitti 28.3.2002 (3583/75/1998) eduskunnan oikeusasiamiehelle, että edellä mainittu hovioikeuksien presidenttien kokous oli jouduttu peruuttamaan. Oikeusministeriö ilmoitti, että asiasta on tarkoitus sopia seuraavassa presidenttien kokouksessa. Tuossa vaiheessa hovioikeudet olivat selvittäneet asiaa kukin osaltaan, ja yleisenä piirteenä kannatusta oli saanut vaihtoehto, jossa notaarit voisivat niin halutessaan pitää vuosilomansa 12 kuukautta kestävästä harjoittelun aikana. Notaarilla tulisi kuitenkin edelleenkin olla myös mahdollisuus ottaa vuosilomansa niin sanotun lomakorvauksen muodossa. Oikeusministeriö totesi vielä, että käräjäoikeuksien notaarijärjestelmällä on yhtymäkohtia tuolloin suunnitteilla olleeseen tuomarikoulutuksen järjestämiseen, jonka yhteydessä otetaan kantaa myös tuomioistuinharjoitteluun ja harjoittelijoiden asemaan.

Johtopäätökset käsillä olevassa asiassa

Edellä kuvattua taustaa vasten huomio kiinnittyy siihen, että notaareiden lomien ja poissaolojen määrän suhde varatuomarinarvonimen saamisen edellytyksiin näyttää jääneen pitkäksi aikaa epäselväksi vielä oikeusasiamies Lehtimajan vuonna 2001 antaman ratkaisun jälkeen. Hovioikeuksien presidentit olivat lopulta vasta 20.4.2006 pitämässään kokouksessa päättäneet, että notaarien vuosilomaoikeuden toteuttamisesta annetaan uusi ohje hovioikeuksille ja käräjäoikeuksille. Edellä mainitun oikeusministeriön vuonna 2002 antaman ilmoituksen jälkeen näyttää siis kuluneen yli neljä vuotta, kunnes notaarien vuosilomia ja poissaoloja koskeva asia eteni hovioikeuksissa.

Pidän mainittua noin neljän vuoden aikaa pitkänä. Huomio kiinnittyy paitsi tähän ajan kulumiseen, myös 20.4.2006 jälkeisen ohjeistuksen epäyhtenäisyyteen eri hovioikeuspiireissä.

Lausuntojensa mukaan Rovaniemen ja Kouvolan hovioikeudet antoivat loppuvuonna 2006 uudet ohjeet notaareiden vuosilomista ja muista poissaoloista. Turun hovioikeus antoi asiasta uuden suullisen ohjeen hovioikeuspiirin virastopäällikköpäivillä 17.5.2006.

Itä-Suomen hovioikeus ilmoitti kumonneensa aikaisemman asiaa koskeneen ohjeen. Se ohjeisti käräjäoikeuksia kirjeitse notaareiden lomista ja muista poissaoloista tehtävistä merkinnöistä varatuomarinarvonimeä koskevaan hakemukseen annettavaan todistukseen. Hovioikeuden kirjeessä ei käsitellä lomien tai poissaolojen määrään liittyviä seikkoja.

Vaasan hovioikeus ei ole antanut notaareiden vuosilomaoikeuden toteuttamisesta ohjetta 20.4.2006 jälkeenkään. Vaasan hovioikeus on kuitenkin ottanut asian esille keskustelukysymyksenä hovioikeuspiirin laamanni-

kokouksissa. Helsingin hovioikeus ilmoitti, että se on viimeksi antanut kirjallisen ohjeen varatuomarin arvonimen myöntämisestä vuonna 1996.

Hovioikeuksien toimenpiteet asian ohjeistamisessa ovat toistaiseksi edenneet varsin eri tahtiin, ja myös ohjeistuksen antamistavoissa on hovioikeuskohtaisia eroja. Kirjallisesti kärjäoikeuksien notaareiden vuosilomia ja muita poissaoloja näyttää ohjeistaneen sisällöllisesti vain Kouvolan hovioikeus. Muissa hovioikeuspiireissä asia on jäänyt keskustelukysymykseksi tai käytännöllisen tason kysymykseksi.

Ylipäätään kärjäoikeuksien laamaneilla ja hovioikeuksilla on edelleen laajasti harkintavaltaa siinä, kuinka paljon notaarilla voi olla vuoden mittaisen harjoittelun aikana poissaoloja ilman, että tämä vaarantaa tai estää varatuomarin arvonimen saamisen. Itä-Suomen hovioikeuden lausunnosta esimerkiksi ilmeni, että notaarin poissaolopäivät vuoden aikana voivat vaihdella nollan ja 29 päivän välillä. Saatujen tietojen mukaan poissaolopäivien vaihteluväli on ilmeisesti vastaava myös muissa hovioikeuspiireissä.

Käsitykseni mukaan hovioikeuden auskultanteja koskevien säännösten ja ohjeiden selkiyttäminen edistäisi notaareiden oikeusaseman yhdenmukaistamista ja samalla perustuslain 6 §:ssä turvattua yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen toteuttamista. Perustuslain 6 § edellyttää, että samassa asemassa olevia virkamiehiä kohdellaan yhdenmukaisesti. Notaareiden asemaan valtion virkamiehinä saattaa myös sisältyä tekijöitä, joiden osalta perustuslain 80 § voi edellyttää lakitasoista sääntelyä.

Käsillä olevien kanteluiden (viittaa myös kanteluun dnro 3482/4/07) selvittäminen, sen jälkeen kun pyysin kanteluiden johdosta oikeusministeriön ja hovioikeuksien lausuntoja, on käynnistännyt oikeusministeriössä lainvalmistelutyön tuomioistuinharjoittelun kehittämiseksi ja notaareiden virkamiesoikeudellisen aseman selvittämiseksi. Oikeusministeriön 21.12.2007 antamassa työryhmän asettamispäätöksessä³ viitataan tuomioistuinharjoittelun nykytilaa koskeviin selvityksiin ja todetaan, että tuomioistuinharjoitteluun liittyy nykyisellään korjaamista vaativia epäkohtia.

Lainvalmistelutyön käynnistyttyä asiassa ei ainakaan tässä vaiheessa ole tarvetta oikeusasiamiehen enemmille toimenpiteille.

3.2

Muista kantelijan väitteistä

Totean, että osalle ensimmäisen kantelijan esittämistä väitteistä ei ole löytynyt (ainakaan enää) perusteita. Selvitysten ja lausuntojen mukaan esimerkiksi notaareiden sairauspoissaoloja ei enää vähenetä notaarin vuosilomapäivistä missään hovioikeuspiirissä.

Lausunnoissa on tuotu esille, että notaareiden työajan järjestäminen, työajan mahdollinen seuranta ja työaikasuojelu ovat kunkin kärjäoikeuden vastuulla. Lausuntojen mukaan näissä asioissa ei yleensä ole tullut ilmi ongelmia. Myös hovioikeudet seuraavat kärjäoikeuksissa tekemillään tarkastuksilla henkilöstön mahdollisia ongelmia. Kantelussa tarkoitetun kaltaisia ongelmia ei ole käytettävissäni olevien tietojen valossa tullut tietoon.

---

3 http://www.hare.vn.fi/upload/Asiakirjat/13692/2007_31_22%20OM%20asettamispäätös.pdf

3.3

Laamannin menettely 12.11.2007 puhuttelussa

3.3.1

Selvitysten sisältö

Joensuun käräjäoikeuden laamanni B:n 21.11.2007 päivätty selvitys

A:n 13.11.2007 lisäkirjeen johdosta antamassaan selvityksessään laamanni B kertoi, että hän kävi A:n kanssa 12.11.2007 virkahuoneessaan keskustelun hänen tekemänsä kantelun johdosta. B kertoi yrittäneensä olla mahdollisimman asiallinen keskustelun aikana. Laamanni piti mahdollisena, että A koki keskustelun epämiellyttäväksi, jota keskustelu laamannin mukaan puolin ja toisin varmasti olikin.

Laamanni B katsoi, että hän ei millään tavoin loukannut A:n kunniaa ihmisenä tai urheilijana. B kertoi, että hän ei ole millään lailla kiinnostunut A:n urheilijaurasta, eikä B muistanut tarkalleen mitä siitä keskustelun aikana puhuttiin. Se, että A oli tehnyt kantelun keskustelematta laamannin kanssa etukäteen epäkohdiksi kokemistaan seikoista ei ollut hyvä lähtökohta keskusteluille ja selvityksen mukaan se varmasti tuli ilmi. B kertoi, että hän ei millään lailla uhkailut A:ta mahdollisilla jälki- tai muilla seuraamuksilla. B kertoi kuitenkin sanoneensa, että "jos jälkepäin minulta kysytään hänestä, niin tuskin tulen kiittelemään".

Lopuksi laamanni B kertoi, että hän ei tarkalleen muistanut, mitä kaikkia asioita keskustelussa käytiin läpi. Vuosiloman osalta laamanni palautti A:n mieleen keskinäisen sopimuksen 12 päivän vuosilomasta. Tähän A totesi selvityksen mukaan yksikantaan, että se sopimus on mitätön. Tämän vuoksi laamanni B kertoi pyytäneensä A:ta tekemään lomapyyntönsä kirjallisesti epäselvyyksien välttämiseksi.

Itä-Suomen hovioikeuden 23.11.2007 lausunto

Laamannin ja A:n 12.11.2007 keskustelusta Itä-Suomen hovioikeus totesi, että arvioitavana ei ole hyvä tuomarintapa vaan laamanni B:n käyttäytyminen esimies-alaisuudessa.

Lausunnon mukaan, arvioitaessa B:n ja A:n välillä käytyä keskustelua on otettava huomioon, että A oli tehnyt kantelunsa keskustelematta sitä ennen B:n kanssa hänen mieltään painaneista ja hänen epäkohdiksi katsomistaan seikoista. Tämä olisi hovioikeuden näkemyksen mukaan ollut normaali menettely. Keskustelun tuloksena A olisi varmaan saanut ajan tasalla olevaa tietoa eikä hänen olisi tarvinnut rakentaa alkuperäistä kanteluaan olettamusten varaan.

Hovioikeus totesi, että siinä missä puhutaan esimiestaidoista, voidaan puhua myös alaihmisistä. A:n tapa hoitaa asiaa voidaan hovioikeuden näkemyksen mukaan hyvin perusteiden kyseenalaistaa.

3.3.2

Kannanotto

Valtion virkamieslain (750/1994) 14 §:n 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Virkamieslain 14 §:n 2 momentista seuraa, että vaikka kyse olisi virkamiehen reagoinnista häneen tai hänen johtamaansa organisaatioon kohdistuneeseen arvosteluun, tulisi virkamiehen pitäytyä

neutraalissa asiakielessä. Vaikka virkamies virkansa perusteella saattaa joutua myös arvostelun kohteeksi, hänen tulee säilyttää ilmaisuissaan maltillisuus ja välttää henkilöön kohdistuva kärjekkyyks. Nämä seikat ovat käsitykseni mukaan korostetun tärkeitä esimiesasemassa olevan viranomaista johtavan virkamiehen kohdalla. Kantelun ja saamani selvityksen perusteella on mielestäni ilmeistä, että laamanni B:n käyttäytyminen ei ole näissä suhteissa ollut aivan onnistunutta.

Laamanni B piti selvityksessään huonona lähtökohtana sitä, että notaari A oli tehnyt kantelun keskustelematta epäkohdiksi kokemistaan asioista etukäteen hänen kanssaan. Itä-Suomen hovioikeus katsoi lausunnossaan, että kantelijan tapa hoitaa asia voidaan hyvin perustein kyseenalaistaa, ja että hänen alaiastaidoissaan voidaan nähdä puutteita. Oikeusministeriö piti lausunnossaan asianmukaisena menettelynä sitä, että kantelija olisi keskustellut asiasta laamannin kanssa ennen kantelun tekemistä.

Totean, että kantelija olisi luonnollisesti voinut menetellä selvityksen- ja lausunnonantajien esittämällä tavalla. Toisaalta hänellä ei ole ollut sellaiseen mitään velvollisuutta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen samoin kuin valtioneuvoston oikeuskanslerin laillisuusvalvontatehtävä perustuu perustuslakiin. Kantelun tekeminen on keskeisin keino, jolla epäilty viranomaisen lainvastainen menettely tai muu julkishallinnon mahdollinen epäkohta voidaan saattaa oikeusasiamiehen tai oikeuskanslerin tutkittavaksi. Kaikenlaiset kantelijalle koituvat vastatoimet ja haitalliset seuraamukset kantelun tekemisestä ylimmälle laillisuusvalvojalle ovat vastoin kanteluinstituution tarkoitusta ja toimintaedellytyksiä demokraattisessa yhteiskunnassa. On selvää, että myös virkamiehellä ja muulla julkista tehtävää hoitavalla on oltava mahdollisuus seurauksia pelkäämättä kannella ylimmälle laillisuusvalvojalle (ks. myös apulaisoikeuskanslerin 15.3.2006 antama päätös dnro 710/1/04). Näissä suhteissa kyse on myös virkamiehen perustuslain 12 §:ssä turvatun sananvapauden käytöstä.

YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleis-sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT; päätöslauselma A/RES/57/199) 15 artiklassa on nimenomainen kantelun vastatoimien kieltö. Kantelun vastatoimien kiellosta on säädetty myös yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä.

Käsillä olevassa asiassa kyse on mielestäni ollut selvästi perustellusta, yleistä merkitystä omaavasta kanteluasiasta. Kantelun tekemistä ei voida pitää asiallisessa suhteessa perusteettomana eikä missään nimessä paheksuttavana. Pidänkin jossain määrin hämmästyttävänä ja huolestuttavana sitä, että lausunnoissaan oikeusministeriö ja Itä-Suomen hovioikeus arvostelivat notaari A:n menettelyä kantelun tekemisessä.

4

TOIMENPITEET

Kantelussa tarkoitettu pääasia käräjäoikeuksien notaareiden asemasta on siis otettu oikeusministeriön työryhmässä tarkasteltavaksi. Tästä syystä asia ei näiltä osin anna tässä vaiheessa puoleltani aihetta muuhun kuin että saatan tämän päätökseni oikeusministeriön tietoon.

Saatan edellä kohdassa 3.3.2 esittämäni käsityksen laamanni B:n menettelystä hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa pyydän Joensuun käräjäoikeuden nykyistä laamannia toimittamaan hänelle oheisen jäljennöksen tästä päätöksestäni. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös Itä-Suomen hovioikeudelle tiedoksi.

Saatan edellä kohdassa 3.3.2 esittämäni käsityksen kanteluinstituution merkityksestä ja virkamie-

hen vapaudesta tehdä kantelu ylimmälle laillisuusvalvojalle Itä-Suomen hovioikeuden ja oikeusministeriön tietoon.